

Мила Стојнић

МИОДРАГ М. ПЕШИЋ*

Живот је наш „бескрајни плави круг и у њему звезда”, баш као што га сликовито представља Милош Црњански у свом роману *Сеобе*. Идући том кружницом живота вазда смо загледани у своју звезду с тежњом да је досегнемо. Њој посвећујемо свој живот и служимо јој свим својим бићем. У центру такве плаве кружнице живота Миодрага М. Пешића та звезда ка којој су водили сви његови путеви, којој је био без остатка посвећен, била је *књига*. Нема ниједне службе књизи у којој се он није опробао, коју није са страху вршио и у пуној мери јој посвећивао своје способности. Био је песник, есејиста, уредник и сарадник часописа и новина, библиотекар велике Националне библиотеке, руководилац и активиста књижевних удружења националног и интернационалног значаја, секретар југословенске организације међународног ПЕН клуба, сарадник многих, међу којима и наших најугледнијих књижевних часописа *Српског књижевног гласника* и *Мисли*.

Успех на том необухватно широком пољу делатности гарантовало му је претходно лично искуство незајажљивог читача књига, заљубљеног у лепу, искрену, истиниту, праву реч, у логос који је у свакој речи запретен. Читањем дела лепе књижевности на оригиналним језицима на којима су она настајала, стекао је способност разумевања њиховога двострукога бића — њихова звучања и њихова значења. Рано је појмио да пуни смисао речи писци остварују и у њиховом звучању и у њиховом значењу, у музичким структурама њиховим: у гласовима из којих се састоје, у акцентима којима их природно људски глас интензивира и истиче једне над другима у мелодији реченице, интонацији, ритму и распореду у простору текстова, у ли-

* Реч на отварању изложбе о књижевном преводиоцу Миодрагу М. Пешићу, чији је аутор Драгана Типсаревић, 23. јануара 2002. године у Галерији Народног музеја у Краљеву.

ковним валерима језичким средствима оствареним, и представама о предметима, појмовима, ликовима, у пејзажу, у души и природи, у ритму, у по законима хармоније и контрапункта складним поетским композицијама. Схвативши то, одлучио је да чудесне мелодије остварене у поезији и прози на туђим језицима пренесе на акустички и графички инструментариј свога матерњег језика и да тако своје лично задовољство читања лепе књижевности на страним језицима подели са својим сународницима који те језике не знају па су ускраћени за неизрециве лепоте и врхунску мудрост о животу, човеку и природи остварену на језицима које они не разумеју. У његовој делатности преводилац је заузео централно место. Имао је за ту делатност изузетно повољне услове, да су га вихори Првога светскога рата завитлали најпре на крајњи запад Европе, у Енглеску, а одатле на њен крајњи исток — у Русију. Тако се у њему укристио дух целог нашег континента: дух Шекспира, Томаса Мора, Чосера, Дикенса, Милтона и целе плејаде умних и хладних „Острвљана“ са духом Пушкина, Љермонтова, Гогоља, Чехова и свеукупне плејаде великих Руса. У Русију је стигао у време њених највећих бура, после двеју њених револуција (1905. и фебруарске 1917), а уочи саме њене голготе током великог светског рата и Октобарске револуције, у гладним и хладним апокалиптичким годинама великих сметњи, судара свегова, вавилонске куле идеја у којој кад су мрак Распућиних црних слутњи паралелне визије светле будућности. У ствари, тада се у Русији увелико одигривала револуција у сфери духа и назревала у материјалној, социјалној и економској сфери. Област руске књижевности која је током деветнаестог и на почетку XX века била подељена само на два табора — тзв. „старе“ и „нове“, славенофиле и западњаке, у време кад је он тамо стигла постојала је, према неким аутентичним сведочанствима познавалаца руске књижевне сцене око 250 различитих школа, праваца и смерова, међу којима су најизразитији били традиционалисти, симболисти, акмеисти, футуристи, конструктивисти, имажисти, они које је Горки назвао „социјалним романтичарима“ који под тим именом нису нигде објављивали. У тој шуми се тешко било снаћи. М. М. Пешић је о свему томе изгледа нешто знао, пре но што је тамо стигао. Али било како било, чињеница је да се он није занео ниједним од тих праваца и покрета и опредељивао се на основу својих сигурних естетичких критеријума, за добру литературу. А по ономе што је из тог конгломерата преносио на наш језик и у нашу књижевност, да се закључити да су ти његови критеријуми издржали све пробе времена и простора до данашњег дана, како у Русији тако и изван ње, пре свега код нас.

Почео је са песничким преводима, са преводима Пушкинових и Љермонтовљевих стихова, дакле са преводима општепроверених и неспорних песничких вредности. Уз то, он се са Пушкиновим песничким програмом, са његовим схватањем поезије очевидно слагао. Како се из његових текстова о Пушкину може закључити, и сам је имао до извесне мере романтичарски поглед на пророчку мисију песника у друштву, на његову мисију као народног трибуна, предводника и васпитача народа. Али времена су се од Пушкина до његове савремености променила, а он није имао ни она предзнања из класичне грчке и римске старине на којима је Пушкинов гудио своје узвишено мишљење о песниковој изузетности, па тај Пушкинов став није нашао одраза у његовим преводима. Уз то, Пушкин је код нас био познат скоро цео један век пре но што су се појавили Пешићеви преводи Пушкина на наш језик. Тада је он имао већ своје поклонике код нас, који су имали своју замисао о Пушкину и нису лако прихватили на нашем језику

мање допадљиву верзију његових стихова. Као песник, Лермонтов је Пешићу био ближи, али ни преводи његове поезије нису скренули значајнију пажњу на новог преводаоца. Нашег читаоца је његовом преводу Пушкина привукла његова студија *Бесконачни Пушкин*, привукао га је Пешићево истрајно истраживање Пушкинових веза са нашим устаницима који су избегли у Русију после пропасти Првог српског устанка, његово обраћање Карађорђевој кћери Стаменки и сину Алекси, његов поетски портрет самог Карађорђа.

Занимљиво је да међу његовим преводима из руске прозе XIX века нема, осим једне адаптације романа *Идиот* Достојевског, нема ни Толстоја, ни Гогоља. Одсуство та два највећа имена из његовог преводачког видокруга могло би да наведе на закључак да је његов избор великих дела руске књижевности XIX заснован, пре свега, на личним афинитетима. Како било да било, чињеница је да се он зауставио на Тургеневу и Чехову. Њима су га могле привући како високе књижевне вредности ова два дијаметрално различита писца, тако и специфична форма њихових дела и раскошан књижевни, по где где овлаш књишки строг али увек сентиментално распеван и нежан Тургеневљев језик и исти такав однос његов према животу, свету и човеку. Док га је код Чехова, судећи по избору његових дела која је превео, морала занимати свагдања говорна форма језичкога исказа пуна идиома, устаљених израза, елиптичних реченица које су га као преводаоца стављале често пред тешко решиве задатке из којих се није увек успешно извлачио. Но било како било, наш читалац и наша култура су његовом заслугом стицали сазнања о путевима којима је ишла руска проза ка својим врховима и о писцима који су те путеве крчили, а преко њих и са културним, социјалним, економским и свим другим приликама у Русији у то бурно време. У сваком случају, била су то корисна сазнања и значајна познанства. Наш читалац је тако, посредством његових превода, улазио непосредно у најуздигнутији круг руске ауторске интелигенције. Он му је својом преводачком делатношћу омогућавао да непознате у својој личној једначини решава уз помоћ најумнијих људи Русије, да уз њихову помоћ дубље и свестраније упознаје и самога себе.

Посебно је импресиван одбир њему савремених песника које је преводио. То је, у суштини круг најеминентнијих представника најзначајнијих покрета, праваца и школа које је уз превод тумачио, коментарисао и тако до нашег читаоца и књижевног ствараоца доводио и њихову поезију и новине којима су они развијали и обогаћивали општу теорију књижевности и уметности. Тако је преводио Мајаковског, Хлебникова и друге футуристе по природи ствари морао у српском језику изводити исте оне покусе које су футуристи изводили у руском, бавити се оним што су руски футуристи звали, „словотворчеством“ (грађењем речи, усецањем облика и сл.) и „словонавашеством“ тј. стварањем неологизама помоћу префикса, суфикса, инфикса, и њиховим спајањем са коренским речима или коренима речи и сл.

Определивши се да преводи и Блока и Пастернака, Баљмонта, Балтрусасја, Цветајеву, Ахматову, био је у прилици да још више истражује и тешко, и не увек успешно, решава своје преводачке проблеме, вероватно зато што се са овим песницима није налазио на истим таласним дужинама. Ипак, остаје његова заслуга што је неке од њих први довео међу нас, први нам указао на њих. И тако све до пред своју смрт, није престајао да међу нас доводи најзначајније руске песнике најновијег времена. Он нам је међу првима указао и на Вознесенског и Јевтушенка.

Као антологичар је поступао двојако: кад му је одговарало преузимао је руске антологијске изборе, а кад му се чинило опортунијим, сам је обједињавао у антологијски избор своје препеве расуте по разним часописима или самосталним издањима.

У оваквој прилици, тешко је и само побројати све облике у којима је он откривао и проналазио потребе и начине да успостави контакте између наше и руске књижевности. Те везе је са страхћу истраживао и о њима писао у својим чланцима о појединим појавама у нашој и руској књижевности, вазда их међусобно поредећи и самеравајући углавном врхове у тим двема књижевностима: писао је студије о Пушкину, Љермонтову, Гогољу, Тургењеву, Љескову, Чехову, Блоку, Мајаковском, Јесењину, Цветајевој, Ахматовој, Пастернаку, Еренбургу, Иљфу и Петрову и многим другим песницима и писцима тога ранга код Руса и о Момчилу Настасијевићу, Растку Петровићу, Милошу Црњанском, Иви Андрићу, и другим нашим писцима. Све њих је он на разне начине приближавао читаоцима и на њима је васпитавао књижевни укус наших читалаца. Са страхћу истраживача, откривао је и саопштавао читаоцу све што му се и самом чинило значајним, а загонетним у вези са ауторима и делима која је преводио. Радио је послове антологичара и приређивача, адаптатора и драматизатора дела велике руске књижевности. Поред већ поменуте драматизације *Идиоша*, приредио је као сценске илустрације делове из Гогољевих *Мртвих душа*.

Ипак на том шароликом пољу књижевне делатности, на коме је неморно и предано, са страхћу радио, највише својих снага, пажње и љубави је покљонио преводилаштву и пре свега превођењу стихова, а међу преведеним стиховима најпочасније и најобимније место заузимају његови преводи Сергеја Јесењина. У његовим преводима на српски језик, Јесењин је постао један од најпопуларнијих руских песника. Добрих тридесетак генерација љубитеља руске поезије и поезије уопште у нас, познавало је Јесењина само у Пешићевим преводима, у том преводу га је, рецитовало и певало, цитирало и у њему уживало, учило се од њега вештини грађења стихова и поетских слика, осећало на нашим пољима исту ону тугу коју је Јесењин звао „туга руских поља”, лепоту треперавих бреза, које он, пијан од вина и песме, љубио као што се грешно љуби туђа жена, саучествовао са тугом керуше којој су одузели тек окоћену штенад, стрпали у џак и бацили у реку, и пркос оног младог ждробета које је, угледавши први пут захукталу локомотиву, јурнуо да се трка са њом схватајући да је та трка унапред изгубљена јер је „живе коње победила челична коњица”, победиле су је оне безбројне „коњске снаге” које је човек уградио у машину.

Јесењин је после Пешића код нас превођен и боље и тачније, и распеваније. Његова поезија је у тим новим преводима адекватније, прецизније, тачније и раскошније украшена поетским сликама танане имажинистичке оријентације које више одговарају имажинистичкој поетици, али су прву љубав према Јесењину код нас изазвали његови стихови у преводу М. М. Пешића. Заправо љубав коју је он према Јесењину побудио код нас била је за нове преводиоце изазов да нам га приближе, тачније и адекватније открију непрозирне дубине његове поезије, њене тајанствене мелодије које се тешко добијају у другом језику; да у тим дубинама покажу како је то Јесењин „једном ногом остао у прошлости, а другом се батрга, клиза и пада по савремености” што је суштина њега као појаве у руској књижевности тога времена.

Најзад, реч-две и о људским и интелектуалним одликама Миодрага М. Пешића. Наша народна пословица каже „С ким си онакав си”, древни антички мудраци говорили су „Кажи ми с ким се дружиш, па ћу ти рећи какав си”, или, „Реци ми шта читаш да ти кажем какав си” итд. М. М. Пешић је, где год се нашао, увек био у друштву најбољих, најистакнутијих, у својој струци најдаровитијих и најспособнијих. У Русији се упознао са Јесењиним, Шершењевичем, Маријенгофом; сусретао се са Мајаковским, Ајхенвалдом, Баљмонтом, Вјацеславом Ивановим, слушао је предавање и уживо видео Александра Блока, Петра Когана, Марину Цветајеву и многе друге које ћете препознати или можда први пут видети на скупним фотографијама са њим и на овој изложби...

Од наших књижевника је у своје пријатеље убрајао, са њима се дописивао и о њима писао есеје, посвећивао им монографије и сећао их се у успоменама: Тина Ујевића, Иву Андрића, Милоша Црњанског, Драгишу Васића, Велимира Живојиновића Massuku, Владимира Велмар-Јанковића, Тодора Манојловића, Хамзу Хуму, Душана Радића, Растка Петровића, Момчила Настасијевића, Драгутина Илијћа, Стојана Живадиновића, Симу Папдуровића, Светислава Стефановића и многе друге које ћете такође на овој изложби имати прилике да видите у друштву са њим на изложеним скупним фотографијама. Дакле, ако је судити по друштву у коме се кретао – био је увек међу најбољима не хајући за њихова најразличитија идеолошка опредељења, и естетичка и књижевно теоретичка уверења.

Коначно, пре но што ова изложба буде проглашена отвореном и пре но што вам се стави на увид сво богатство, шароликост и динамика живота и дела Миодрага М. Пешића, осећам пријатну дужност да у име свих вас, овога града и у своје лично име, изразим дивљење и захвалност аутору изложбе и каталога о Миодрагу М. Пешићу, госпођи Драгани Типсаревић, и аутору библиографије Дејану Вукићевићу, и да целом колективу Народне библиотеке Србије из Београда и Народне библиотеке „Стефан Првовенчани” из Краљева честитам на овом успешно обављеном послу.